

записаних упорядником, а також іншими фольклористами, як у Карпатах, так і від переселенців, що нині мешкають на Харківщині. Подібні записи пісень від переселенців з інших областей України (Волинська, Житомирська, Вінницька) дають можливість на синхронному рівні простежити як певні міграційні процеси в межах України, так і особливості формування популярного народного репертуару, що створюється під невідворотним впливом глобалізації. У збірнику зроблено спробу подавати матеріал і в діахронії: залучено записи кінця XIX ст., як уже друковані, так і раніше неопубліковані, що зберігаються в архіві Інституту етнології та антропології ім. М. Миклухо-Маклая РАН (м. Москва).

Особливості національного гумору прищеплюються дитині ще змалечку, тому упорядник вважав за доцільне відкрити збірку жартівливими дитячими забавлянками. Чарівний світ дитячої уяви продовжує жити і в цілком "дорослих" піснях про "чудасію", породжуючи безкінечні комічні ситуації, що вражають своєю винахідливістю й фантастичністю. Серед репрезентованих у збірнику жанрів хотілося б відзначити вагому добірку танцювальних пісень і приспівок до різноманітних українських народних танців (гопака, козачка, польки, карапета, краков'яка, метелиці), які вже вийшли з активного побутування і збереглися здебільшого тільки у пасивній пам'яті людей старшого покоління.

Особливу увагу М. Красиков приділив частівкам, вмістивши досить велику кількість

зразків цього жанру різноманітної тематики. У передмові дослідник спробував "реабілітувати" частівку, зацентрувавши увагу на її інтерактивності, демократичності, мобільності, що й дозволяє йому вважати її "законним жанром українського фольклору" (с. 8).

Варто відзначити скрупульозно і фахово складені примітки до кожного тексту, серйозний професійний підхід до едиції фольклорного матеріалу (подача автентичного тексту без купюр і правок, із збереженням локальних особливостей, із розшифрованими мелодіями, словником діалектних та маловживаних слів), чим, на превеликий жаль, не можуть похвалитися не тільки популярні видання фольклору, а й такі, що претендують на науковість та навіть "академічність". Передмова читається легко, із цікавістю як спеціалістами, так і пересічними любителями фольклору.

На жаль, обсяг книги не давав можливості дослідникові залучити величезний матеріал обрядового фольклору жартівливої тематики, адже серед календарних (веснянок, купальських, петрівок, жнивварських колядок, щедрівок, масляних тощо) і родинних (весільних, родильних, хрестильних) пісень є безмежне море жартівливих і сатиричних. До речі, останні не віднесені в окрему групу, можливо тому, що їх порівняно не так вже й багато представлено в рецензованій роботі, а можливо, вони стануть темою наступного збірника М. Красикова, чого ми йому щиро бажаємо.

Київ

ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО НОВІТНЬОЇ ДОБИ: ЕВОЛЮЦІЯ, ТВОРЧІ ПОШУКИ, МАЙСТРИ, ШКОЛИ

Тетяна РУДА

Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття: У пошуках "великого стилю" — К., 2005.

Нова книга Т. Кара-Васильєвої та З. Чегусової — гарно оформлене подарункове видання, що вражає якістю поліграфії, вишуканістю оздоблення, кількістю ілюстрацій,

здебільшого кольорових (понад 300). Але, звичайно, найголовніше, що це серйозна наукова праця, у якій висвітлюється процес розвитку декоративного мистецтва в означений історичний період.

Кілька слів про авторів книги. Т. Кара-Васильєва — доктор мистецтвознавства, член-кореспондент Академії мистецтв Украї-

ни, відома дослідниця образотворчого мистецтва, автор низки наукових праць про народну вишивку, літургійне мистецтво, українські народні промисли, а також підручників і посібників. З. Чегусова — лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка, досліджує проблеми українського мистецтва, зокрема декоративного, має кілька монографій, а також велику кількість науково-популярних статей. Співавторство двох талановитих вчених виявилось плідним: здійснено проект із вивчення та узагальнення творчих пошуків багаточисельних майстрів декоративного мистецтва впродовж XX століття. І тим самим заповнено прогалину, що досі існувала в історії вітчизняної художньої культури.

Як не дивно, але декоративне мистецтво минулого століття ще не стало об'єктом глибокого і всебічного мистецтвознавчого дослідження. Цю справу, вивчено окремі його види, доробок ряду митців, але цілісної картини розвитку досі не було створено. Тому основні зусилля Т. Кари-Васильєвої та З. Чегусової зосереджено на аналізі основних тенденцій, що визначилися в декоративному мистецтві цієї доби, у контексті загальнокультурного процесу не лише в Україні, а й в інших європейських країнах. Авторки ретельно з'ясовують генетичні джерела, інспірації, соціально-культурні обставини, що позначилися на виборі шляхів художнього пошуку в різні періоди.

“Декоративне мистецтво це галузь, що охоплює творчість художників-професіоналів, народних майстрів і майстрів художніх промислів, є найчутливішою, найдинамічнішою стосовно нових тенденцій часу. Ця галузь мистецтва найтісніше пов'язана з життям суспільства, його економікою, смаками та вподобаннями” (С. 9). Очевидно, слід додати, що ця мистецька галузь відзначається непохитною відданістю традиціям народного мистецтва, національному корінню, і тому поєднання традицій і новаторства у XX столітті давало надзвичайно цікаві, часом неоднозначні наслідки: від оригінальних, талановитих творів до бездарних стилізацій “під народне” (про це йдеться, зокрема, у розділі “Парадигми соцреалізму в декоративному мистецтві”).

Т. Кара-Васильєва та З. Чегусова обрали, мабуть, найдоцільнішу, з огляду на сучасний стан дослідницької роботи, структуру

своїєї праці: книга побудована за хронологічним принципом, згідно з усталеною періодизацією мистецького процесу в Україні (10–20-і роки, 30–50-і, 60–80-і, 90-і). У межах кожного періоду дається аналіз розвитку декоративного мистецтва на тлі художнього життя в цілому, розглядаються вершинні здобутки, а також втрати.

Звичайно, така періодизація має і свої переваги і свої хиби (що неодноразово відзначали і мистецтвознавці, і літературознавці) — особливо це відчутно, коли йдеться про творчість майстрів, які працювали в тій чи іншій галузі мистецтва впродовж кількох “етапів”, або коли розглядаються певні тенденції, стильові пошуки, жанроутворюючі принципи тощо, формування яких не збігається з вододілом між “періодами”. Але, як “робоча”, ця періодизація цілком прийнятна, оскільки в рамках зазначених “етапів” досить чітко визначилися певні специфічні засади та риси (наприклад, 10–20-м рокам притаманні різновекторність художніх пошуків, посилення інтересу як до старовини, так і до взаємовпливів між міською та селянською культурами, між традиційним і модерним, відчувається професіоналізація галузі; у 30–50-і роки декоративне мистецтво значною мірою підпадає під ідеологічний тиск, у ньому звужується коло пошуків, посилюється тематизм). Все це на чисельних прикладах показують автори праці.

Композиція книги досить складна, оскільки в кожному розділі розглядаються теоретичні питання (“Інтерпретація народного мистецтва як візуальна модель національного стилю” — перший підрозділ розділу I, написаного Т. Кара-Васильєвою; “Полістилізм у професіональному декоративному мистецтві” — другий підрозділ розділу IV, авторка — З. Чегусова), аналізуються сформовані в декоративному мистецтві у той чи інший період напрями, стилі та школи (модерну, авангарду, бойчукістів, “єдиного методу” соцреалізму тощо), оглянуто стан розвитку і здобутки окремих видів (вишивка, ткацтво, килимарство, гобелен, кераміка, художнє скло, художній текстиль, ювелірне мистецтво, різьблення, народне малювання).

Цікавим — і за матеріалом, і за спостереженнями та висновками — уявляється перший розділ книги, присвячений процесу формуван-

ня національного стилю в декоративному мистецтві 10–20-х років. Цей процес Т. Кара-Васильєва представляє як цілеспрямований мистецький рух, що охоплює як східну, так і західну Україну.

У підрозділі “Художники-авангардисти і народне мистецтво України” розповідається про творчі контакти провідних митців і народних майстрів, про розробку ідей творення орнаменту, нових принципів моделювання одягу та предметного середовища.

У підрозділі “Академія мистецтв України в утвердженні національного відродження” розкривається творчий метод митців школи М. Бойчука, які, спираючись на традиції народного мистецтва та формальні принципи неовізантизму, запропонували свій власний варіант художнього стилю і втілили його в gobелені, ткацтві, кераміці.

Період 30–50-х років означено як “структурований континуум, не співвіднесений із реальним історичним розвитком світового мистецтва” (С. 10). “Прищеплення” до декоративного мистецтва принципів соцреалізму породило численні штампи в образотворчому мистецтві, що механічно переносилися у декоративне. Зазначимо, що подібні процеси відбувалися і у фольклорі: створювалися штучні стилізації під народну пісню, традиція експлуатувалася для пропаганди ідеологічних гасел та прославлення партії, вождів, “нового життя”. Характерно, що авторка розділу Т. Кара-Васильєва вміщує тут не кольорові, а чорно-білі ілюстрації, які посилюють враження одноманітності, сірості. Водночас вона показує, що поряд з офіційним декоративним (виставковим здебільшого) мистецтвом в той час продовжувало жити мистецтво народне, яке зберігало традиційні риси, не підкоряючись убогому штампу.

Третій розділ — “Оновлення стилістики і пошуки нових шляхів (60–80-ті роки)” — присвячено особливостям декоративного мистецтва цього періоду, коли розвивається система народних промислів, працюють народні майстри та численні художники-професіонали (петриківці Марфа Тимченко, Галина і Віра Павленко, живописці Макар і Лука, Ярина та Софія Гуменюк, Параска Власенко, Ганна

Собачко-Шостак, Катерина Білокур та ін.). Дослідниця зупиняється на відмінностях різних регіональних шкіл килимарства, вишивки, різьблення, малювання — у мотивах орнаменту, кольоровій гамі, техніці оздоблення тощо. Вона пише, що у 60-і роки митці, розуміючи негативні наслідки механічного “цитування” традицій образотворчого фольклору, шукають нові підходи, нові форми. І вже у 80-х декоративне мистецтво досягає значних успіхів — запроваджуються нові організаційні методи роботи, вдосконалюється система народних промислів, формується новий тип народного майстра, який прагне не лише до збереження давніх традицій, а й до вільного формотворення, індивідуального самовираження.

Найбільший за обсягом написаний у спів-авторстві IV розділ книги — “Традиції та інновації (90-ті роки)”. Наприкінці XX століття, стверджують дослідниці, декоративне мистецтво вступає у нову фазу свого розвитку. Нівелюється принцип корисності та утилітарності, починається “дифузія” декоративного та образотворчого мистецтв, яка породжує синтетичне просторове мистецтво, в якому традиційні матеріали — скло, дерево, глина, вовна — використовуються як засоби художнього формотворення. У професіональному декоративному мистецтві спостерігається полістилізм, різновекторність пошуків — тобто риси, притаманні всій художній культурі на зламі століть. Розширюється тематичний діапазон, збагачується система жанрів, використовуються незвичні поєднання матеріалів — все це на численних прикладах сучасної мистецької практики показує авторка другого підрозділу З. Чегусова.

Монографія Т. Кара-Васильєвої та З. Чегусової дає повне уявлення про еволюцію декоративного мистецтва впродовж XX ст., відображає новітні погляди на специфіку цієї мистецької галузі, узагальнює, вводить у науковий обіг великий матеріал і значну кількість фактів, дає творчі портрети багатьох митців. Нарешті, це просто гарна, бездоганно оформлена книга, яка зацікавить і фахівців, і широке читачке коло.

Київ